

4.

Elvira

Hintermoos, početkom kolovoza

Vrijeme je za kavu i cigaretu. Ispruži se, ruke položene na leđima. Zapucketa poput drva u peći. Nenina šalica s mnogo malih plavih konja ima zasluženu patinu od biljnoga čaja koja se ne da isprati. Je li i ona dio ostavštine? Kada urednica dođe, ne smije joj zaboraviti ponuditi jednu od čistih šalica. Što je čovjek stariji, to manje primjetna postaje razlika između nedostatka taštine i nemara. Samo zato što ona sebe smatra degutantnom, ne mora značiti da će je takvom vidjeti i jedna tridesetogodišnjakinja. Elvira smatra da je dostatno njegovana. Smatra i da je sasvim upotrebljivo ostarjela. Ali starenje je potpuno izišlo iz mode. Starjeti se mora potajno, iza zatvorenih vrata i pod zategnutom kožom. Pogotovo žene moraju pošto-poto spriječiti starenje. Ali i na muškarce se vrši polagan pritisak. Starenje se uopće ne može očekivati od generacija koje dolaze poslije nas, misli. Od generacija koje dolaze poslije nas ne može se očekivati da će uspjeti ostarjeti, misli. Prije se stari ljudi uopće nisu morali njegovati. Njegovanost je ipak podložna i modi koja ide s vremenom. Prije si u starosti smio propasti i isušiti se. Dok je bila dijete, mnogi su joj se starci gadili: njihovi žuti zubi i pramenovi kose, njihova debela odjeća posuta mrljama. Madeži

koji su izgledali tako rakasto. Sad će i sama uskoro šezdeset i po licu i rukama već ima nekoliko mrlja. Kako miriše? Podigne ruku. Ni po čemu, čini joj se. Kako mlade žene danas mirišu? S mladima više nema nikakva doticaja. Mirišu li po prirodnoj kozmetici, ima li opet dlaka ispod pazuha? Rastu li toj generaciji još uopće dlake pod pazuhom?

Elvira prolije zadnji gutljaj čaja na travnjak, ode u kuću, sjedne za radni stol i pokuša nastaviti ondje gdje je sinoć stala. Elvira još nije uspjela probaviti da Helene očito još uvijek nije bilo dosta književne scene. Napisati još jednu knjigu. Još jednom ići u Canossu k izdavaču, svađa s lektorima oko svake riječi, s grafičarima oko prave naslovnice, još jednom se potruditi oko turneja za promociju knjige, otrpjeti kritiku; ono malo priznanja koje treba sastrugati iz većine koja se sastoji od uvreda i zlobnih komentara. Moj Bože, Neni, pa bilo ti je dosta! Pa već si sve bila napisala!

Iako je mogla bez problema živjeti s malom mirovinom, tu, u pripizdini, gdje ionako nemaš na što potrošiti novac. Heleneino pisanje: nagon, koji je možda neko vrijeme bio uspavan, ali nikada nije zamro. Elviri je takvo što potpuno nepoznato. Nije imala vizije ni nagone, jednostavno je uvijek živjela život, onako kako bi joj u tom trenutku pao u ruke, sve dok ne bi iskliznuo, pa bi došlo nešto drugo. Politički aktivizam u kojem je Elvira sudjelovala, ostavila je u Beču kada je krenula na turneju s morskim psima: nekoliko vrećica s bojom u prahu, transparente, razne predmete, parole. 1976., bilo je to prije četrdeset i dvije godine. Tada su se upoznale, dvije zajedničke godine ženskoga pokreta. Ženski pokret, tako su tada govorili. Ta sintagma više uopće ne postoji, ne postoji ni pokret. Svi već imaju sve, a čak je i ženama feminizma preko glave.

Diletantski kulturni vandalizam, pisale su novine. Subverzivni aktivizam, tako su to nazivale one u stanu. Pa bi nakon nekoliko piva zaboravile prirodu -izama. Živio subverzivni aktivizam! Živio vandalistički konstruktivizam! Živio feministički destruktivizam! Živjeli!

Bile su to reakcije koje su kao dio pokreta iz '68. dugovale društvu. Društvo je preklinjalo da se pljuje po njemu i da ga se ismijava. Važno je bilo biti protiv, mogao si postati ovisan o tome, nakon dugog vremena poslušnosti, nečinjenja i šutnje. Ono što su ona i žene iz stambene zajednice u ulici Theobaldgasse činile u sedamdesetima, bilo je poput komada slanine koji je barem Elvira još dugo mogla preživakavati. Jednako kao što se prije dvadeset i pet godina nahranila slučajnim nasljedstvom. Na više načina postala je kronično skromna. Umjetnica gladovanja, kojoj nije potrebno mnogo da bi bila sita.

Elvira preleti Heleneinu dolaznu poštu: mnogo poslanih i primljenih poruka u vezi s tom iznenađujućom knjigom koja izlazi u listopadu. *Kralj trutova*, tako se zove, 125 stranica, žuto-crna naslovnica vrvi motivima, da te zaboje oči. Je li Helene još imala svježije ideje? Ili se radilo o projektu koji je već bila započela? Ono što stoji u najavi Elviri ne djeluje poznato.

U tom lukavom preokretu odnosa moći Helene Schulze pokazuje nam u kojem grmu leži zec: ne samo u vladama i upravnim odborima, već i u našim riječima, krevetima i ispod naših kuhinjskih stolova. Helene Schulze u romanu Kralj trutova nastavlja sa svojom rječitom tradicijom i istovremeno iznenađuje novim naličjem svojega svestrana talenta: satirom.

Taj loš običaj izdavačkih kuća da u svojim najavama svaku, pa i najbanalniju knjigu, nahvale kao majstorsko djelo. „Nastaviti“ je poprilično bahat pojam za obrazac objavljivanja između pet i deset godina. Primjerenija bi riječ bila „premostiti“. A umjesto „rječita“, jednostavno su mogli napisati „omražena“. Ne, misli, ja ništa ne razumijem. Što ti je to trebalo, Neni?

Ipak, možda je Heleneina knjiga bila samo još jedan pokušaj bijega iz siromaštva u starijoj životnoj dobi. Časna izdavačka kuća Eminencija zasigurno je nanjušila potencijal.

U dolaznoj pošti Helene je još živa, onamo za nju pristiže jedan bilten za drugim. Tako je to sigurno i s pismima, trajnim nalogima,

s novinskim pretplatama. Dugačka administrativna ruka života. A velike stvari? Što će se dogoditi s kućom? Hoće li je prodati? Koristiti se njome kao vikendicom? Odagna tu pomisao. Treba samo klasificirati. *Što je od toga poslovno, a što privatno.* Za to ima dva tjedna, a jedan je već prošao.

Elvira putuje kroz vrijeme, vraća se u Heleneinu svakodnevicu prije dva tjedna, prije tri tjedna. Divljački je slala *mailove* na sve strane. Radilo se o tekstovima za medije, o terminima za predstavljanje knjige, o poreznim odbicima. Elviri se zavrti u glavi. Dvije velike njemačke književne kuće dogovorile su predstavljanje knjige, u Beču je bila predviđena prezentacija u cijjenjenom Dvorskom kazalištu. U Dvorskom kazalištu! Je li knjiga zaista toliko utrživa? A priča se i o roku za predaju kazališnog komada. Gdje je taj komad? Je li gotov? Je li ga uopće počela pisati? Mogu li se kazališni komadi izvoditi nedovršeni? Tko bi ga mogao dovršiti? Objavi li se knjiga čak i kada autorica netom prije umre? Tko će onda čitati? Tko će odgovoriti na pitanja na intervjuu? Elviru zaboli glava.

Pa dokumenti! Nikakva reda, sve je pohranjeno na radnoj površini. Koncentracija na rad otjera poriv za plakanjem. Kakav golem svinjac, Neni! Srami se! Dokument joj ponovno zapne za oko. *Posmrtni govor za mene.* Elvira se uhvati za glavu i ispusti ucviljen jecaj. Ni njega još nije pročitala. Kakva pretjerana očekivanja!

Najprije papir, smiruje sama sebe. Digitalno može čekati. Prvo jedno pa drugo. Papir treba podijeliti u tri velike kutije, koje je pronašla u spremištu i označila: *PRIVATNO, OSTAVŠTINA, NE ZNAM.* Otvara jednu kosu, uglavljenju ladicu radnog stola za drugom. Kartoni za obuču, mape, računi, stari fotoaparati. U najdonjoj ladici naslagane bilježnice A5 označene brojem godine. Elvira otvori onu na vrhu i s nelagodom je prelista. To su bez sumnje bili Heleneini dnevni. Njezin okruglasti rukopis, uvijek s datumom. Čist duktus, koji na trenutke izmiče kontroli, postane drhtav i kao vjetrom pokošen. Od pisanja ožedniš, govorila je uvijek Helene.

Urednica je na telefonu imala tako ponizan ton u glasu, mogla bi se naviknuti na njega. Helene bi se to svidjelo. Oduvijek je imala visoku potrebu za priznanjem. I trošila je više nego što bi joj iznosili honorari. Kupovala bi skupe jakne od kašmira i jela dvopek. Ispod svilene krevetnine ležao je otrcan, prastar madrac koji je pripadao teti od koje je naslijedila kuću. Koliko je bila stabilna i razumna kao odvjetnikova supruga i u ulozima majke – kao samostalna umjetnica ponašala se kao da nikada nije upravljala četveročlanim kućanstvom. Kao da je svoj razum ostavila Raineru kada se okrenula od obitelji, a prema književnosti. Možda se nadala da će se uspjeh vratiti.

U najdonjoj ladici Elvira naide na hrpu rukopisa. *Mrtvački ples. Jedan, dva, tri.* Ni traga rukopisu *Inja*. Vjerojatno bi on prvi imao neku vrijednost. *Inje* je bila jedina knjiga kojom je zaradila zaista mnogo novca – i priznanja. Ipak, na svako pohvalno mišljenje dobila bi dvostruko toliko negativnih. Austrijski kritičari mrzili su tu knjigu, ali njemačkima se svidjela. A čitatelje, osobito čitateljice, nije bilo briga za sve te prijekore koji su bili popraćeni neuglednim fotografijama s podbratkom: svejedno su kupovali knjigu. Ali samo tu knjigu. Već sljedeću knjigu više ne.

Elvira lista rukopise, gleda godine. Nedovršene, stare stvari. Nikoga se ne tiču. Baci ih u kutiju *PRIVATNO*.

Inje je bio krik za koji sam desetljećima morala hvatati zrak, rekla je jednom. Takav krik odjekuje još desetljećima. Tu su rečenicu, naravno, citirali u nekrolozima. Najčešće u obliku naslova, osakaćeno kao u vijestima iz kulture: Utihnuo je desetljetni krik. Ali Heleneina je rečenica imala nastavak. Koliko se takvih krikova dogodi tijekom života? No to nikoga više nije zanimalo niti su to citirali. *Helene Schulze neprikosnoveno pripada kanonu kasnije feminističke avangarde* također je bila rečenica koja je stajala u svim nekrolozima. Kanon, avangarda. To je zvučalo kao umiljati zbor, koji su austrijska kritika i tržište slušali s mnogo poštovanja te mu aplaudirali. Radilo se upravo o suprotnom. Feministička avangarda, to

je značilo da te mrze. Kritika. Porezni obveznici. Kolege. Značilo je otpor i usamljenost.

Nekrolozi su ipak uvijek citirali samo ružičastu stranu: tu pametnu rečenicu, broj prodanih primjeraka *Inja*, broj prijevoda. Kamen temeljac kao mjerilo uspjeha. Ali od toga, *neprikosnovenog pripadanja kanonu kasnije feminističke avangarde*, ne može se živjeti. Nagrade bi bile dobre za život, ali netko poput Helene nije dobivao nagrade. Dobivala je prijeteću poštu u preddigitalnom vremenu, još opipljivu na papiru: *Znamo gdje živiš*. Kako je brzo to iščeznulo! Čak se ni animozitet prema njoj nije zadržao. Helene Schulze još je za života postala jedna od onih preminulih kojima bi se trebali baviti mladi germanisti, ali to ne moraju ni oni.

Elvira odloži bilježnice u kutiju *NE ZNAM*, ustane i zatvori ladicu radnoga stola. Naravno da želi da Helenein roman postane uspješan, želi da se njezinu ostavštinu razvrstava u baršunastim rukavicama, da je se katalogizira. I zamišlja kako neka Heleneina izjava, neobjavljen tekst ili pjesma u kritici na trenutak nailazi na zgražanje, kako nekome jako ide na živce. Kada bi Helene samo mogla pljunuti iz groba. I da je pritom svi promatraju! To bi bila pozdravna gesta koja bi se Neni mogla svidjeti. Ali najveći doseg ipak bi bio da je se ne zaboravi. No to je poprilično nevjerojatno.

Naime, uz *Inje* je prerano stigao veliki uspjeh. Helenein uspjeh, osim toga, bio je *prevelik* za dvadesettrogodišnju ženu. Pogotovo 1977. Danas je to nešto drugo. Danas je književna scena vrtić za problematičnu djecu: svi smiju sve.

Za Neni je sada sve u igri: radi se o sprečavanju izlučivanja iz tijela sjećanja društva. Nekrolog, nasljedstvo, nacionalna knjižnica. Ali možda i samo dim, tko zna. Bilo bi lijepo da netko kupi ostavštinu. Još bolje bilo bi da je uspjela prodati ono prije ostavštine. Tada bi financijski imala nešto prostora. No za to se trebala pobrinuti još za života. Dakle, umrežiti se, još bolje: pobratimiti se. Elvira gleda u tri kutije koje je smjestila u sredinu prostora. U kutiji *OSTAVŠTINA* nalazi se nekoliko kalendara, nečitkih notesa.

U kutiji *PRIVATNO* stoji nekoliko ukrasnih stvarčica, nekoliko pisama, stari rukopisi, ispod njih dva nezavršena, erotska, i pošta koju su joj slala djeca. Kutija *NE ZNAM* zasad je najpopunjena.

Helene je o sebi voljela misliti kao o osobi koja je pregrizla utrnulu kožu društva. Pisala je o neprerađenom nacističkom vremenu, o političkim skandalima, o ženskim pravima. Ali društvo danas ima potpuno drugačije temelje. Migrantske valove, seksualne robote, alergije na kikiriki, skandale *#metoo*. Takve stvari ljudi danas žele čitati. Ne romane o rodnoj politici, klasnim borbama, nejednakosti, seksizmu bez *hashtaga*. Helene je čitav život kružila oko uvijek iste, stare, tematske hrpe govana, koja neoduševljeno trune sama sa sobom, svejedno piše li netko protiv nje – ili ne. Što je bila starija, to ju je više šokiralo koliko je bilo besmisleno pisati o tome. Zombijevske teme! vikala je. Elvira ju je pokušavala smiriti.

Tko je ikada uspio umjetnošću promijeniti svijet? Spisateljski pomladak, koji je sada mlad i popularan, već je to shvatio, rekla je Helene. Samo žele zaraditi više novca i ne zadržavaju se na nečemu tako izlizanomu kao što je jaz u plaćama.

Radi i ti tako, uzviknula je Elvira. Ali Helene nije htjela niti čuti za to.

Ja sam strvinar, rekla je, od mene više nećeš napraviti lovca. Pišem o onome što mladi ostave. Glodjem strvine koje su njima pre više žilave i smrdljive. Netko se ipak mora pobrinuti za crkotinu.

To je zvučalo smješnije nego što je trebalo.

Književnost je zaista postala nebitna, rekla je, kazalište je zastarjelo, a ni eseje više ne treba pisati; prvo, novinama ne vrijede ni koliko je crno pod noktom, drugo, jedini koji još uvijek čitaju eseje sasušeni su intelektualci i socijalni romantičari. Svi drugi čitaju jedino *tweetove* od 280 znakova.

Onda odustani od toga, predložila je Elvira. Uživaj u svom danu. Dobivaš alimentaciju! Imaš što jesti i podosta za piti. Imaš

šumu pred vratima. Idi u šetnju! Popni se na jedno od brda koja te okružuju! Iziđi iz svoje vlažne, samosažalne doline!

Helene se radije svađala i lokala. I mnogo psovala.

Mi smo zadnja generacija koja si još uzima vremena za sumnje. Mi, rekla je i podigla ruke, mi sasušeni. Stari. Intelektualci. Izumrijet ćemo!

Kada je Helene postala toliko ogorčena? Možda je to počelo s prvim nacrtima druge knjige. Treće. Ili time da je „izgubljena kći“ dala glupi intervju za jednu reportažu, koji je silno povrijedio Helene. Nakon što je ostavila Rainera i doselila se u Hintermoos, još je slavila svoju slobodu, pozivala prijatelje, kolegice na vrtne zabave. Roštiljala bi meso, ulijevala vino iz dvolitarskih boca u papirnatu čašu i staklenke za krastavce i vlažnim drvom iza svoje šupe stvarala više dima nego vatre. S vremenom je euforija o slobodi napukla. Možda zbog novca kojega je bilo sve manje. Možda zbog svađa sa stanovnicima sela, koji su se ponašali kao da ne postoji i obratili bi joj se samo kada bi joj htjeli dati upute o njezinu vrtu ili je obavijestiti o nekakvim suludim pravilima. Ili zato što je sve manje posjetitelja stizalo u vlažnu dolinu punu magle. Odmah nakon preseljenja iz Kaiserbada izdavač ju je napokon ostavio na cjedilu jer mu se nije dopao rukopis. Čovjek ostane nezadovoljen, pisalo je u odbijenici. Elvira se sjeća kako se Helene luđački uzrujala oko izbora riječi. Usto je knjiga i kod drugoga izdavača postigla neuspjeh. Samo je još psovala kulturnu scenu, kvarila večeri prijateljima svojim ljutim žalopijkama, svojim monolozima. Pisanje je za nju postalo jednosmjerna ulica. Ako osoba pisanjem želi nešto promijeniti u svijetu, onda to možda može putem reklamnih tekstova ili dijaloga u računalnim igricama, tu joj Elvira mora posthumno dati za pravo. No toliko samosažaljenja nije bilo potrebno. Kao ni zluрадosti i prijezira, koje je pokazivala prema literarnom pomlatku. Tu je svoje prste umiješao koketni osjećaj nepravde, biti rođen prije onih koji su danas mogli biti mladi. Morali. Elvira se sjeća.

Neni, pitam te, tko bi, zaboga, u ovom trenutku htio biti mlad?